

ZBIGNIEW K. ZUZIĄK

Forma urbanistyczna a nowa przestrzeń zamieszkiwania

Urban form and new housing space

W dyskusji nt. nowych form przestrzennych w środowisku mieszkaniowym trudno uniknąć pytania o wizję miasta. Powraca ono w różnych konfiguracjach: w tle, na pierwszym planie albo przynajmniej na marginesie. Doktrynalny kryzys urbanistyki sprawia, że wątek ten ustępuje pola bardziej pragmatycznym ujęciom fundamentalnej dla urbanistyki kwestii zasad budowania formy, lub – jak kto woli – porządkowania przestrzeni tworzącej środowisko zamieszkiwania. Coraz większa amorficzność tej przestrzeni, a jednocześnie coraz mniejsze możliwości przeciwdziałania temu zjawisku sprawiają, że zagadnienie formy urbanistycznej staje się znów przedmiotem intensywnego poszukiwania rozwiązań w sferze teorii i praktyki.

Trzy kierunki można tu wymienić jako szczególnie obiecujące: studia nad morfologią tkanki miejskiej, strategie i polityki miejskie, innowacyjne metody i techniki projektowania i planowania.

Morfologia tkanki urbanistycznej

Co najmniej 3 powody mogą tłumaczyć wyraźny rozwój badań i towarzyszący mu wzrost zainteresowania studiami nad morfologią tkanki miejskiej.

Po pierwsze, niemal od półwiecza na tej płaszczyźnie toczy się bodaj najważniejszy nurt dyskursu na temat destrukcyjnych skutków moder-

Discussion on urban form in new housing environment seems to be “incomplete” unless someone asks: “What is our vision of the city?”

Usually, this questions returns in different configurations: at the background, on the foreground or at least on the margin. During the doctrinal crisis of urbanism, however, this thread of discourse recedes giving the front line to a more “pragmatic” approach to the question of structural order in housing environment. The more amorphous housing environment becomes and the weaker are the potentials to counteract this trend, the space for ideological formulations seems to be “shrinking” and the more important it is to consider this problem as the subject of intensive research as well as carefully planned experiments in urban practice.

Three main directions can be named here as particularly promising:

Studies on urban morphology

Urban strategies and policies

Innovative methods and techniques of design and planning.

nistycznej rewolucji w urbanistyce. Na tym polu znajdują najwięcej argumentów obrońcy klasycznego racjonalizmu w urbanistyce. Tu także sytuują się teorie Leo Kriera i innych głównych ideologów Nowej Urbanistyki.

Po wtóre, podejście morfologiczne odwołuje się do atrakcyjnych i obrazowych metafor przekonujących o słuszności „naturalnych” praw rządzących budową formy urbanistycznej. Jest to szczególnie wdzięczna linia argumentacji w czasach ponownej popularności ideologii urbanistycznych traktujących miasto jak żywy organizm, a jego rozwój jako podlegający prawom przyrody – w tym także ekologii.

Można nawet zaryzykować tezę, że postulat różnicowania typów tkanki miejskiej pod względem formy jest urbanistycznym odpowiednikiem ogólnej zasady bioróżnorodności obowiązującej w świecie przyrody. Interpretację trzecią można wywodzić z kręgu zagadnień, które coraz częściej określa się wspólnym mianem jako problem tożsamości w urbanistyce. W tym przypadku można mówić o morfologicznych aspektach budowania tożsamości jednostek urbanistycznych, które dawniej nazywano jednostkami strukturalnymi bądź sąsiedzkimi. Zmiany wzorców zachowań budujących dotychczas przestrzenną sieć kontaktów wstrząsnęły socjologicznymi podstawami koncepcji więzi społecznych, na której zbudowano ideę jednostki sąsiedzkiej. Jednak nie oznacza to, że tym samym zniknęła elementarna potrzeba identyfikowania miejsc i przestrzeni tworzących strukturalne tworzywo środowiska mieszkaniowego. W tym kontekście badania nad morfologią przestrzennych struktur tego środowiska stają się polem, na którym koncepcje przestrzeni fizycznej spotykają się z koncepcjami przestrzeni społecznej i kulturowej wypracowanymi na gruncie socjologii, antropologii kulturowej i psychologii środowiska.

Strategie i polityka miejska

Osiągnięcia urbanistyczne państw Starej Unii wskazują, że wśród czynników nadających formę mieszkaniowym strukturom przestrzennym znaczącą rolę odgrywają strategie urbanistyczne i ich usytuowanie w ramach polityki miejskiej.

W polskich miastach ten czynnik właściwie nie występuje. Państwo nie prowadzi polityki miejskiej, a w strategiach rozwoju miast trudno doszukać się ustaleń dotyczących budowy formy urbanistycznej. Dokumenty te poświęcone są głównie zagadnieniom ekonomiczno-społecznym i dość ogólnie zapisanym postulatom na temat zrównoważonego rozwoju. Ich przełożenie na warsztat planowania przestrzennego i projektowania urbanistycznego pozostawia wiele do życzenia. W dokumentach strategicznych, problematyka formy urbanistycznej i jej aspektów architektonicznych ograniczają się zazwyczaj do kwestii konserwatorskich i marketingowych.

Nasuwa się pytanie: w jaki sposób można tę lukę wypełnić, uwzględniając polskie realia, a zwłaszcza instytucjonalne uwarunkowania nieśpójności w naszym systemie planistycznym. Jako jeden z możliwych kierunków poszukiwania rozwiązań tego problemu wskazałem wcześniej prace nad rozwojem tzw. urbanistyki strategicznej.

Innowacyjne projektowanie i planowanie

Modne hasło „innowacyjność” dotyczy również projektowania urbanistycznego i planowania przestrzennego; ściślej: ich metod, technik i rozwiązań. Kryterium innowacyjności odpowiada przede wszystkim zbiór zasad, które dają się już ująć wspólnym mianem: „projektowanie zrównoważone”. Ich konkretyzacja stała się priorytetem urbanistyki. W tym miejscu odnotować wypada trzy zjawiska:

- poszerzanie się tematycznego zakresu planowania i projektowania środowiskowego (*Environmental planning and design*), które niejako „rozbudowuje swoje terytorium”, przenikając do planowania i projek-

Morphology of urban fabric

Three reasons, at least, can be pointed out to explain dynamic development of the research on the morphology of urban fabric and the increase of general interest in these studies.

At first, from about half a century this is a “battlefield” for a significant – if not the most important – current of the ideological discussion on the impact of modern movement in urbanism. Here, the protagonists of classical rationalism find most of their arguments. In this “box” we could also place the theories of Leo Krier and other main ideologists of New Urbanism.

Secondly, morphological approach exploits attractive and easily visualised metaphors convincing that “natural” laws are also valid in the area of urban form. This is a particularly suitable line of argumentation in the time of popularity – if not the dominance – of urban ideologies regarding the city as living organism and its development as the subject of ecological interpretations. One could even defend the thesis that the postulate to diversify urban fabric – using form as the criterion of this diversification – can be regarded as the equivalent of general principle known as biodiversity.

Third interpretation can be developed from the research area labelled as the problem of identity in urbanism. In this case, morphology of urban form is regarded as a “tool” for building the identity of “urban units” / “structural urban units” also known as neighbourhood units. Change of behavioural patterns affected the spatial network of contacts; eroded theoretical foundations of both classical and modern urban sociology on which the concept of neighbourhood unit was built. It does not mean, however, that elementary human need to identify domesticated places disappeared.

In such a context, research on the morphology of housing environment becomes the ground where the proposal of structuring physical space interact with the concepts of social and cultural spaces developed in sociology and cultural anthropology and environmental psychology.

Strategies and urban policy

Urban achievements in the countries of the “Old EU” indicate that urban strategies and the way they are built in the urban policy framework of a given country should also be regarded as significant factors affecting the form of housing spatial structures.

In Polish cities, however, this factor is practically nonexistent. The state does not carry out urban policy (in fact, it doesn’t even have one !) and in written statements on development strategies of the city we can hardly find out formulations regarding urban form. These documents are devoted mainly to socioeconomic issues. The postulates regarding sustainable development are usually formulated in a generic fashion. Their interpretation on specific planning and design guidelines and decisions is rather poor. Usually, in this strategic documents problems of urban form and their architectural aspects are confined to conservation and marketing issues.

The question arises: how can we fill this gap having in mind institutional constraints and incompatibilities in our planning system. One of the possible direction of research

towania urbanistycznego; towarzyszy temu budowanie nowego systemu standardów i mierników urbanistycznych oraz poszukiwanie architektoniczno-urbanistycznych rozwiązań satysfakcjonujących te zobiektywizowane kryteria;

- upowszechnianie się nowych form architektonicznych, które swoją „organicznością” imitują rozwiązania przyrody. Mamy zatem coraz więcej przykładów architektury mieszkaniowej, która kształtem nawiązuje do mrowisk, uli, kopców termitów, kłączy itp. form ze świata fauny i flory.
- umacnianie się pozycji tzw. Nowej Urbanistyki, a zwłaszcza jej gałęzi, w której logikę formy urbanistycznej wiąże się ściśle z wzorcami zrównoważonej mobilności.

Podsumowanie

Powstają pytania: Co nowego wylania się w obszarze wspólnym dla wymienionych kierunków badań i twórczych poszukiwań? Jakie wnioski wynikają stąd dla naszej praktyki projektowej, dla rozwoju teorii urbanistycznej i dla dydaktyki? Oczywiście w tak krótkiej wypowiedzi trudno o pogłębioną syntezę. Można jednak wyartykułować przynajmniej jedną prawdopodobną tendencję, która rysuje się jako konsekwencja wymienionych zjawisk. Otóż procesy badania, projektowania i budowania nowej formy urbanistycznej w środowisku mieszkaniowym wymagać będą jeszcze większej interdyscyplinarności. W teorii kompozycji urbanistycznej prawdopodobnie większą rolę odgrywać będzie podbudowa decyzji kompozycyjnych nowymi metodami morfologicznej analizy tkanki urbanistycznej, a ten sposób myślenia znajdzie swój wyraz także w problematyce planistycznej: zarówno w planowaniu przestrzennym, jak i strategicznym. Za takim scenariuszem przemawiają wysiłki ekspertów i polityków zaangażowanych w budowanie podstaw europejskiej polityki miejskiej – także w jej wymiarze architektonicznym. Czas pokaże, w jakim stopniu ten optymistyczny scenariusz okaże się realnym.

Literatura/Literature:

Haas Tigran (ed.) *New Urbanism and Beyond*, Rizzoli International Publications, Inc., New York NY, 2008.

Krier Leon, *Settlements of the Future*, [in] Tigran Haas (ed.) *New Urbanism and Beyond*, Rizzoli International Publications, Inc., New York NY, 2008.

Shame Grahame D., *Recombinant Urbanism*, [in] Tigran Haas (ed.) *New Urbanism and Beyond*, Rizzoli International Publications, Inc., New York NY, 2008.

Zuziak K.Z., *O tożsamości urbanistyki*, Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki, Kraków, 2008.

Wystarczy tu wspomnieć twórczość Aldo Rossiego.

Por. Z. Zuziak, *O tożsamości urbanistyki*, Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki, Kraków, 2008.

to this problem which I pointed out in my earlier works is “strategic urbanism”

Innovative design and planning

Fashionable key word: “innovation” applies also to urban design and spatial planning: to their methods, techniques and solutions. Among various aspects of planning which should face criterion we should emphasize set of principles that can be labelled as “sustainable design” and “sustainable planning”. To make them more specific – this is the priority of urbanism. Here we can note three interesting phenomena: Thematic scope of environmental planning is expanding. In a sense, environmental planning and design develops its territory penetrating urban design and spatial planning. As a result, the new system of environmental standards and measurements is developing and this is accompanied by experiments with architectural solutions satisfying these quantified and objective criteria.

In housing architecture new “organic” forms are becoming popular. They imitate the formal solutions that can be observed in the nature. Therefore, we have more and more examples of houses and residential urban forms which resemble ant-hill, sea weeds, rhizome or the forms which are built according to principles of termite construction and other forms from the world of fauna and flora.

The position of new Urbanism is becoming stronger. This is particularly true for its branch where the logic of urban form is closely associated with the patterns of sustainable mobility.

Recapitulation

We can ask: What new is emerging in the area where these three directions of research and creative experiments are overlapping ? What are the conclusions that we can draw from here for the design practice ? Obviously, in such a short presentation it is difficult to make a synthesis with precise argumentation. We can articulate, however, one probable tendency outlined as the consequence of the above mentioned phenomena. For example, it can be said that the processes of research, design and building will be more interdisciplinary yet. In the theory of urban composition new, morphological methods of urban analysis will play more significant role and their results will be reflected also in the methodology of planning: both spatial planning and strategic one. Various efforts made by experts in urban planning and politicians engaged in creating the basis of European urban policy – also in its architectural dimension – seem to support this scenario. Time will show whether this optimistic scenario becomes a real one.